

עינוגי הבשר האחר

צייר שהפנים את המבט המערבי האוריינטליסטי, אמן סוג ב' שזכה להכרה כחלק מתשלום מס שפתיים של הטייט מודרן לקהילה היהודית הבריטית, או אמן שמציע מבט חד, מורכב וחתרני על זהות, חברה ומיניות? בר ירושלמי כותב למגזין תוהו על הרטרוספקטיבה של הצייר יליד הודו בופן קאקהר בטייט מודרן

ביקורת מאת בר ירושלמי אוגוסט 21, 2016

למבקר המערבי בן המאה ה-19 בתת-היבשת ההודית, המפגש עם החלום האוריינטלי היה מעין מזוודה מלאה במטפחות צבעוניות ותשוקות אסורות. גם בחלוף המאות, נדמה שאיננו מרפים את אחיזתנו במזוודת הקסמים. האוריינט היה ונשאר "אופיום להמונים" עבור המערב המודרני.

הכניסה אל תערוכת הרטרוספקטיבה של בופן קאקהר (Khakhar Bhupen) בטייט מודרן (Modern Tate) לא רק מאשררת את הזיית התרבות האוריינטלית, אלא גם מאכילה אותנו מנת יתר ממנה. תערוכתו של קאקהר, דמות שאינה מוכרת מאוד בזירת האמנות העכשווית בלונדון, יכולה לפתוח צוהר אל היחסים הסבוכים בין הודו לממלכה המאוחדת. העובדה שהטייט בחר להקדיש רטרוספקטיבה לאחד האמנים המשמעותיים בהודו של סוף המאה העשרים הנה חלק ממסע פיוס ארוך ומתמשך שאותו המוסד מנהל עם הקולות הלא-נשמעים של תולדות האמנות. זהו ניסיון (לעתים כושל) להפנות מבט אל מקורות ידע ונרטיבים חלופיים, או מקבילים, למודרניזם, המתנגן כמו תקליט שבור במוחו של כל מי שגדל על ברכי תולדות אמנות המערב.

T07200.jpg

© בופן קאקער

[3] [ID_74_lowres.jpg](#)

[4] בופן קאקהר. מוות במשפחה. 1977
שמן על בד. מוזיאון ויקטוריה ואלברט, לונדון

© עזבון בופן קאקהר

יש קושי מסוים בצפייה ראשונה בעבודותיו של קאקהר (1934-2003), שמשמש באופן מופגן באותה מזוודת תרבות אוריינטלית. ציוריו, המתאפיינים בשלל אזכורים מהמיתולוגיה ההודית, יוצרים מסך של תרבות חזותית מקודדת, בליל של סמלים שפותח חלון אל היום של האמן, אבל משאיר את הצופה המערבי ללא יכולת להבין את הנראה. באחת מהעבודות המוקדמות בתערוכה, פנים של מקדש הינדי 3 (*Interior of a Hindu Temple III*), מ-1965, אנו עדים להתגבשות השפה הציורית של האמן. הוא מפשט את המקדש לכדי איקונה בסיסית, שניבטת אלינו משלושה זוגות עיניים, מצוירים על רידי אלומיניום מודבקים. המקדש כמו מחזיר מבט אל הצופה. הוא אינו מתפקד כפיגורה אלא מסמן קידוד

תרבותי שנשאר בלתי קריא עבור המבקר האקראי במוזיאון. עבודה ראשונית זו הינה סימן לבאות בעבודתו של קאקהר, המשחק באיקונוגרפיה ההודית ככלי חיזור ותקשורת עם הצופה.

[5] [Interior of a Hindu Temple.jpg](#)

[6]בופן קאקהר. 1965. פנים של מקדש הינדי וו. מדיה מעורבת (נייר מודפס, צבע ונייר אלומיניום) על עץ. באדיבות המוזיאון לאמנות וצילום

© עזבון בופן קאקהר

קאקהר היה בן 13 כאשר הסתיימה השליטה הבריטית על הודו ב-1947 והודו המודרנית הכריזה על עצמאותה.¹ הוא בן הדור שחווה את אירועי החלוקה הדרמטיים. פעולתו כצייר הנה תוצר מובהק של עיסוק בזהות הנע בין מקומיות לבין השפעות חיצוניות, אירופאיות ברובן. זהו עיסוק מוכר לכל מי שחי בצלה של תרבות כובשת, אולם קאקהר משחק תפקיד כפול בציוריו. הוא מכיר היטב את תולדות אמנות אירופה ומזהה את עצמו כממשיך דרכם של הפרימיטיביסטים, ובראשם אנרי רוסו (Rousseau). ציוריו הם סופרמרקט של ציטוטים מהאמנות המערבית, אולם על ציטוטים אלה קאקהר בונה את זהותו הפרטית, המקומית; "תופס טרמפ" על גבה של אירופה המודרניסטית.

[7] [ID_67 TC.jpg](#)

[8]בופן קאקהר. אדם עוזב (נוסע מחוץ לארץ). 1970
באדיבות אוסף טאפי, הודו.

© עזבון בופן קאקהר

בעבודה מעט יותר מאוחרת, חייל מוקטי בהיני עם רובה (*Mukti bahini Soldier with a Gun*) מ-1977, מופיע דיוקנו של "לוחם חופש" בנגלדשי, מצויר כשהוא מחזיק רובה המופנה אל עבר חזהו, ומסביבו סצנות של ארטילריה ושל חיילים שמפנים את כלי נשקם אל הדמות המרכזית. הציור מתייחס ישירות ללוחמי תנועת הגרילה הבנגלדשית שלקחו חלק במלחמת העצמאות של בנגלדש. דבר מה בסגנונו הציורי של קאקהר מזכיר לי דווקא מופעים מהאמנות הישראלית - אני חושב על דיוקן עצמי עם פרח (1922) של ראובן רובין, על רקע תל אביב הנבנית, או נופי טבריה של נחום גוטמן. הלוקליות מזוהה מיד, גם אם היא איננה שלי. תיאורי "גוף-נוף" אלה הם משאת נפשו של כל מי שעוסק בניסיון ההגדרה של זהות בתוך אדמה זרה.

[9] [Mukhti Bahini Soldier.jpg](#)

[10]בופן קאקהר. חייל מוקטי בהיני. 1972
שמן על בד. אוסף דווינדר וקנוואלדיפ סאהני.

צילום: פבלו ברטולומיו

אם נחזור לביקורת של ג'ונס על התערוכה, נדמה שעבור המבקר הציור נמדד על פי יכולתו לענות על קריטריונים קבועים מראש של ההיסטוריה של הציור המודרני. על פי אמות מידה אלו, אין חדש תחת השמש בעולמו של קאקהר והוא משמש רק כמכונת שכפול לרומנטיקה מודרניסטית. ג'ונס אמנם מעלה שאלות טובות בנוגע למנגנון הפנימי של בניית ערך בעולם האמנות (קשה להתעלם מכך שערך העבודות יעלה כעת פי כמה בשוק) - כמוהו, גם אני נזכר ברשימה של אמנים כמו קאקהר שלא עברו את דלת הטייט - אך בהתבצרותו בעמדתו הוא נותר עיוור לתכנים אחרים שהתערוכה מעלה, ובעיקר לחלון ההזדמנויות שהיא מציעה לזהויות לא מערביות.

לדוגמה, אי אפשר לקרוא את התכנים החזותיים בעבודתו של קהקאר ללא הכרה ביחסים שהתפתחו בין המבט של בריטניה אל האוריינט במאה ה-19 לבין המערך החברתי של הודו לאורך המאות. בעבודות מסוימות, נראה שקאקהר בוחר במופגן לאמץ את השפה החזותית של המערב, למשל בעבודות המזכירות [גלויות מצוירות מן המאה ה-19](#) [11] שהיו נפוצות ברחבי האימפריה הבריטית ותיארו סצנות מחיי היומיום באזורים תחת שליטת הממלכה. בסדרה אחרת של ציורים, דיוקנאות משנות ה-70, מתבונן האמן בדמויות שונות במרקם החיים של עירו: מתקן השעונים, מנקה החלונות, רואה החשבון, האטה-יוגי בשעת מדיטציה. קאקהר עצמו עבד כרואה חשבון רוב חייו, וניכר שהוא מכיר מקרוב את מצבם של המצוירים בקריקטורות האנונימיות, אנשים לכודים בתוך מעמדם ותפקידם. בסדרות אלה, מבטו של קאקהר נע בין נאיביות להתבוננות חדה במערך החברתי סביבו, כאשר ציוריו מבקשים להאיר את הדמויות חסרות השם המרכיבות את עולם הקאסטות ההיררכי בו חי.

[12] [One of eleven paintings of occupations.jpg](#)

[13] אמן לא ידוע. אחד מסדרת אחד-עשר ציורים של כיבוש. בערך 1870. טריכינפולי, הודו

© מוזיאון ויקטוריה ואלברט

[14] [Janata Watch Repairing.jpg](#)

[15] בופן קאקהר. ג'נטה מתקן השעונים. 1972
יואן סונדרס וג'נטה קאפור

© עזבון בופן קאקהר

הרישומאיש עם קטרקט (1989, *Man with Cataracts*) הנו פורטרט עצמי נוגע ללב, בו נראות עיני האמן מחוררות בעשרות חצים קטנים, זיכרון למחלת הקטרקט ממנה סבל לאורך השנים. הוא מביט קדימה במבט עיוור, עיניו רואות דבר מה שאנו איננו רואים. מיתוס הנביא העיוור שרואה אל מעבר למציאות הפיזית מתגלם דרך דיוקנו של הצייר שאינו רואה. ומאוחר יותר, קשה לא לחייך אל מול ההומור העצמי שבעבודה הזקן מווסאד שהיו לו חמישה פינים ואשר סבל מאף נוזל (1995, *An Old Man from Vasad Who Had Five Penises and Suffered from a Runny Nose*) ובו נראית דמות

ישובה בעלת חמישה אברי מין המופנים לכל כיווני הרוח - אילוסטרציה לגבר מזדקן ושטוף זימה, שקורצת אל הקוסמולוגיה ההינדית על שלל אליליה מרובי הידיים.

עבודה נוספת שמפגינה את עיסוקו של האמן בגופניות ומיניות היא *יאיאטי* (Yayati, 1987), המבוססת על סיפור ממחרוזת סיפורי ה"בהגווטה פורנה" (Purāṇa Bhāgavata), אחד הטקסטים המכוננים בספרות ההינדית, שמגולל את סיפורו של המלך יאיאטי, אשר קולל על ידי אביה של אשתו והזקין טרם זמנו. בנו הצעיר פורו (Puru) מרחם על האב ומעניק לו את נעוריו שלו בתמורה לזקנת אביו. הסיפור מסתיים כאשר יאיאטי, לאחר אלף שנים בהן חי והתנסה בתענוגות הגוף, העביר את הנעורים לבנו כשמצא שהחיים הארציים הם חסרי טעם. מאז הקדיש את עצמו לפן האלוהי וחסר הגיל של הנשמה. קאקהר נותן פירוש ארוטי ומלא תשוקה לאותה מעשייה. פורו הצעיר זהוב השער מרחף מעל יאיאטי, ששוכב מתחתיו זקוף איבר - תיאור לירי לרצון האולטימטיבי להתאחד עם האהוב אך גם ביטוי ליחסים הטעונים בין גבר צעיר למבוגר, והקבלתם למערכת היחסים בין האב לבן בסיפור המקורי.

[16] [Yayati_lowres.jpg](#)

[17]בופן קאקהר. יאיאטי. 1987
שמן על בד, 170X170 ס"מ.

אוסף פרטי

בעבודות אלה מתגלה קאקהר כפוליטיקאי נשכן וערני אשר אמנם מנהל בציוריו דו-שיח עם המערביות, אך אינו ממנהר להתמסר אליה ודבק באופן מופגן בשפתו המקומית והאישית, שמערבת מסורות מקומיות יחד עם הביוגרפיה האינטימית והגופנית של חייו. קאקהר, שהתעניין במסורת הבאקטי (Bhakti), פרקטיקה רוחנית הדוגלת בהתמסרות טוטלית לאהבת אל מסוים, בחר להשתמש במפגשיו המיניים כזיקוקין די-נור חושניים שמאירים מודל עולם רעיוני, בו הזהות העצמית נחוות קודם כל דרך מסננת האיקונוגרפיה של המסורות המקיפות אותה.

[18] [ID_40_lowres.jpg](#)

קאקהר. לילה. 2002

שמן על בד. באדיבות מוזיאון קיראן נדר לאמנות, ניו דלהי, הודו

© עזבון בופן קאקהר

מי שביקר לאחרונה בתערוכות המתחלפות של הטייט בוודאי מכיר את הזהירות החונקת שבאמצעותה מחלקת החינוך מכבסת ביעילות כל אינפורמציה "בעייתית" שמועלה בחללי התצוגה, עד כדי איבוד התוכן. הטקסטים אמנם מפליגים בסיפורים על דמותו האמיצה של קאקהר כהומו מוצהר ועל עיסוקו המופגן בתיאור יחסיו עם אהוביו לאורך השנים, ומוסיפים ומאזכרים כיצד יכול היה לקיים בחופשיות את זהותו בשנות שהותו בבריטניה, בעוד שבהודו האיסור על יחסים בין גברים עדיין תקף. ועם זאת, קשה שלא לשים לב להתראה האירונית בכניסה לאחד מחדרי התערוכה, שמזהירה את הצופים מפני דימויים "בעלי תוכן מיני". נדמה שהאמביוולנטיות האינפורמטיבית מצביעה על חוסר הדמיון של המוסד, שמעדיף להציג תמונת מצב חד-ממדית ומשעממת בתקינותה הפוליטית במקום מתן נופך אמתי ומורכב לחייו ועבודתו של האמן, אשר הפוליטיות שלו בוודאי אינה מסתכמת באהבתו לציור איברים זקורים.

[20] [ID_18_lowres.jpg](#)

[21]בופן קאקהר. ראש פצוע של ראג'ו. 2001
באדיבות עזבון בופן קאקהר והגלריה הלאומית לאמנות מודרנית (NGMA), ניו דלהי

© עזבון בופן קאקהר

התערוכה מגיעה לשיאה בסדרת ציורים שנעשו לקראת סוף חייו של האמן, אשר מת ממחלת הסרטן ב-2003. הסצנות

הארוטיות ומלאות הצבע מחייו הקודמים מתחלפות בציורים אפלים של החיים בצל המחלה. רגעי הסבל והעליבות מתוארים בנדיבות נועזת, כמו יומן פרטי עמוס בכרוניקה של חיים מתפוגגים, מעין מבט אל פנים גופו של האמן. בעבודה קטנה בצבעי מים, *מערות סרי לנקה* (2002, *Sri Lanka Caves*), שנעשתה שנה לפני מותו, נראה שכבר לא נותר דבר לתאר, וכל שנשאר הוא אוסף כתמים חומים דמויי צואה, אשר במבט מעמיק חושפים דמויות דהויות המתכופפות בתוך סבך מנהרות תת קרקעיות. רגעי האחרונים של האמן הם עדות מרגשת לאופן שבו הציור עצמו משתנה. העיסוק העצמי בגוף החולה הופך לפצעים המשאירים סימניהם על הנייר הסופג. נראה שקאקהר בסוף ימיו חווה את הציור בצורתו הגופנית ביותר. הוא נוטש את עיסוקו כמספר סיפורים ופונה אל חקירת פעולת הציור הבסיסית: שכבות של צבע שנערמות זו על זו, עדויות זכרון לבשר בן החלוף.

[22] [ID_25.jpg](#)

[23] בופן קאקהר. ראש פצוע של ראג'ו. 2001
באדיבות עזבון בופן קאקהר והגלריה הלאומית לאמנות מודרנית (NGMA), ניו דלהי

קשה לעמוד על הסיבות שבעטיין בחר הטייט להעמיד תערוכת יחיד לאמן כקאקהר. בהסתכלות ארגונית, מעניין לציין שהתערוכה נפתחה לצד רטרוספקטיבה גרנדיוזית למונה חאטום (Hatoum), הסופרסטארית של המזרח התיכון, דבר המחדד ביתר שאת את שאלת ההישרדות של ציוריו הפיגורטיביים, הספק-נאיביים של קאקהר. האם התערוכה הנה רק "מס שפתיים" מצד המוזיאון לקהילה היהודית, או שמא מסתתרת פה החלטה אמיצה של מוסד שמבקש להפוך את עורו? קאקהר הוא אכן עוף מוזר במסדרונות היכל התהילה הלונדוני, אך העובדה שהצליח לחמוק מתחת לרדאר עד כה היא שהופכת אותו למעניין עוד יותר - כחפרפרת שהגיחה מעולם אחר כדי להשאיר את חותמה, וכתזכורת לקיומן של הסתעפויות ונתיבים מלבד זה של מבקר אמנות בריטי אחד.

הרטרוספקטיבה של בופן קהאקר "אי אפשר לרצות את כולם" [24] דקרון כריס: אוצרים, ("You Can't Please All") "ונדה רזה (Raza), מוצגת במוזיאון הטייט מודרן מה-1 ביוני עד ה-6 בנובמבר 2016.

- 1. בהקשר זה מעניינת התערוכה "נקודת מגוז", באצירת אור תשובה, שחלקה הראשון הוצג בחודש דצמבר 2015 ב**בית הגנץ** [25] בחיפה וחלקה השני במאי 2016 ב**בארטפורט** [26] בתל אביב. התערוכה עסקה בנרטיבים המשותפים למזרח התיכון ולתת-היבשת ההודית בשנים 1947-1948.

Source URL: <http://tohumagazine.server288.com/he/article/%D7%A2%D7%99%D7%A0%D7%95%D7%92%D7%99-%D7%94%D7%91%D7%A9%D7%A8-%D7%94%D7%90%D7%97%D7%A8>

Links

- [1] <http://tohumagazine.server288.com/sites/default/files/T07200.jpg>
- [2] <https://www.theguardian.com/artanddesign/2016/may/31/bhupen-khakhar-review-you-cant-please-all-tate-modern>
- [3] <http://tohumagazine.server288.com/he/file/id74lowres.jpg>
- [4] http://tohumagazine.server288.com/sites/default/files/ID_74_lowres.jpg
- [5] <http://tohumagazine.server288.com/he/file/interior-hindu-temple.jpg>
- [6] <http://tohumagazine.server288.com/sites/default/files/Interior%20of%20a%20Hindu%20Temple.jpg>
- [7] <http://tohumagazine.server288.com/he/file/id67-tc.jpg>
- [8] http://tohumagazine.server288.com/sites/default/files/ID_67%20TC.jpg
- [9] <http://tohumagazine.server288.com/he/file/mukhti-bahini-soldier.jpg>
- [10] <http://tohumagazine.server288.com/sites/default/files/Mukhti%20Bahini%20Soldier.jpg>
- [11] <http://collections.vam.ac.uk/item/O427508/one-of-eleven-paintings-of-painting-unknown/>
- [12] <http://tohumagazine.server288.com/he/file/one-eleven-paintings-occupations.jpg>
- [13] <http://tohumagazine.server288.com/sites/default/files/One%20of%20eleven%20paintings%20of%20occupations.jpg>
- [14] <http://tohumagazine.server288.com/he/file/janata-watch-repairing.jpg>
- [15] <http://tohumagazine.server288.com/sites/default/files/Janata%20Watch%20Repairing.jpg>
- [16] <http://tohumagazine.server288.com/he/file/yayatilowres.jpg>
- [17] http://tohumagazine.server288.com/sites/default/files/Yayati_lowres.jpg
- [18] <http://tohumagazine.server288.com/he/file/id40lowres.jpg>
- [19] http://tohumagazine.server288.com/sites/default/files/ID_40_lowres.jpg
- [20] <http://tohumagazine.server288.com/he/file/id18lowres.jpg>
- [21] http://tohumagazine.server288.com/sites/default/files/ID_18_lowres.jpg
- [22] <http://tohumagazine.server288.com/he/file/id25.jpg>
- [23] http://tohumagazine.server288.com/sites/default/files/ID_25.jpg
- [24] <http://www.tate.org.uk/whats-on/tate-modern/exhibition/bhupen-khakhar>
- [25] <http://www.beit>

hagefen.com/xlist_more.php?lang=he&id=229&sub=140&cat=10
[26] <http://www.artportlv.org/blog/%D7%A0%D7%A7%D7%95%D7%93%D7%AA-%D7%9E%D7%92%D7%95%D7%96-vanishing-point>